

QR-koder og Løvfald. Kirkegården som en hybrid af natur og kultur

Af Elof Westergaard

Provst og formand for Foreningen for Kirkegårdskultur

”Scan og se mere om Ove”. Sådan står der nederst på et gravsted, som jeg for nylig så på en kirkegårdsvandring. En porcelænsplade med en QR-kode (Quick response) som del af et gravminde er en af årets nyskabelser. Disse QR-koder kan enten sættes på stenen eller mere diskret på en lille sokkel. På kirkegården kan man så med et tryk på sin smartphone læse mere om afdøde. Her er plads til, at de pårørende kan fortælle den afdødes liv i ord og billeder.

Det er en rigtig god ide med disse stregekoder. Jeg skal gerne indrømme, at jeg umiddelbart følte mig noget fremmed over for denne nyskabelse, men det gør jeg ikke længere.

Disse QR-koder er nemlig et godt modstykke til den større og større grad af anonymisering, som har fundet sted på kirkegården igennem de sidste halvtreds år. Det er yderst sjældent, at vi i dag ser gravsten, hvor inskriptionerne giver andre oplysninger om afdøde end fornavn, efternavn, fødselsår og dødsår. Bibelsteder, mindeord og afdødes erhverv finder i dag sjældent plads på den lille mindeplade i græsset. QR-koden, lille og diskret, åbner nu igen for en større fortælling om den afdøde.

Desuden tilbyder QR-koderne placeret på kirkegården en løsning på et forhold, som oftest bliver undervurderet, nemlig betydningen af stedet, det konkrete fysiske gravsted. Jeg er sikker på, at det er af betydning at vide, hvor den afdøde ligger. Det er godt at kunne lægge en blomst på en grav. Det er godt at vide, hvor den døde er gravsat. De digitale mindesider har hidtil været løsrevet fra gravstedet, og lige meget

hvor intimt og personligt disse mindesider har fremstået, har jeg i alt fald savnet forbindelsen til "virkeligheden", dvs. graven. De nye digitale muligheder, som ligger i QR-koden, forbinder således på en fin måde det personlige minde og den konkrete død.

Natur – kultur

Kirkegården er en hybrid mellem natur og kultur, og det er vigtigt, at den danske kirkegårdskultur fortsat giver plads til og udvikler begge elementer. Det er endnu en grund til, at jeg hilser de nye QR-koder velkommen. Det personlige mindeaspekt, som de repræsenterer, bør fortsat medtænkes i en kirkegårdsudvikling, der ellers i stigende grad er præget af det grønne og tanken om den dodes indoptagelse i naturen.

Kirkegårdene er i disse år under store forandringer, hvad beror både på ændrede livsforhold (øget mobilitet, og deraf ønske om mindre pasningskrævede gravsteder), ændret syn på naturen og døden og på en stigende rationel økonomisk styring af kirkegårdsdriften. Fra at have vægtet samspillet mellem have og sten går kirkegårdsudviklingen derfor i retning af et mere skovagtigt præg, hvor plads til et konkret minde, en gravsten eller en på anden måde synlig markering, ikke længere er en selvfølge.

Kirkegårdskulturen bør imidlertid ikke kun vægte det moderne bymenneskes længsel efter at indgå i og hvile i den "evige" natur. Det er en fortsat kvalitet og værdi ved kirkegårdskulturen, at der er plads til både natur og kultur, til det grønne og det historiske minde.

Kirkegårdens hegnede område er ikke kun en have, en park, en skov, ligesom det heller ikke kun er en by fuld af tegn over dem, der tidligere levede i det omkringliggende samfund.

Kirkegårdens særkende er netop at være en hybrid mellem natur og kultur. Og kultur forstået som det, at der i ethvert kirkegårdsanlæg, uanset om det har have-, park- eller skovkarakter er plads til en markering, et tegn, som fortæller, at den afdøde ligger begravet netop på dette sted. Et gravminde, som samtidig gerne må afspejle afdødes liv og det lokale liv, som bliver levet netop på denne egn.

Gravminderne og gravenes udsmykning skal desuden ikke unødigt begrænses; derimod skal der være frihed til såvel

kulturelle som religiøse symboler og ytringer, så kirkegården fortsat kan afspejle det samfund, vi lever i, og de fællesskaber, som vi hver især indgår i.

Plads til bladfald og forgængelighed

I løbet af det tyvende århundrede blev kirkegårdene mere og mere velplejede, og de fremtræder oftest som smukt velholdte anlæg. Men jeg skal gerne indrømme, at jeg ofte har savnet større plads til forfaldet, plads til, at bladene kan ligge og visne, og hækkene kan stå i en mere utæmmet form. Anlægget skal ikke være oplejet, og kirkegården skal ikke henligge i en rodet uorden, men kirkegården må gerne afspejle det menneskelige vilkår, at alting har sin tid. De mere skovagtige kirkegårde giver efter min opfattelse mere plads til forfaldet og minder mig om det fællesskab, der er mellem mennesker og træernes blade, at vi alle falder til jorden.

Oplevelsen af forgængelighed kom stærkere til udtryk på tidligere tiders kirkegårde. H.C. Andersen skildrer i *En historie fra klitterne* fra 1859 en kirkegård på følgende måde: "Kirketjenesten var endt, Menigheden kom fra Gudshuus ud paa Kirkegaarden, hvor dengang som endnu ikke fandtes eller findes Træ eller Busk, ikke en plantet Blomst eller en Krands lagt paa Graven; knoldede Høider vise, hvor de Døde ere jordede, et skarpt Græs, pidsket af Vinden, voxer over hele Kirkegaarden; en enkelt Grav har maaskee et Monument, det vil sige en hensmuldret Træbul, tilhugget i Liigkisteform... Vinden og Havgusen forvitrer snart det henlagte træstykke...".

Jeg ønsker ikke at rulle kirkegårdene tilbage til 1859, fjerne det tyvende århundredes præg, men det er en kvalitet ved et kirkegårdsanlæg, at det er mærket af tiden. Det må gerne være mærket af vind og havgus, og det må gerne på dette sted kunne ses, at livet er forgængeligt, at alting smuldrer og går til. Det behøver vi ikke dække til med tons af grus.

Den øgede interesse for skovkirkegårde og det stærke ønske om mere grønne kirkegårde vil uundgåeligt give større plads til et sådant æstetisk udtryk, hvor vi vægter forgængeligheden og indoptagelse i naturen. Opmærksomheden på kirkegårdenes økonomi vil desuden fremme udviklingen af mindre pasningskrævende kirkegårde. Æstetik, natursyn og økonomiske interesser vil formodentlig vise sig at arbejde i samme retning.

Værn mod glemsel

Der er således mange gode grunde til at udvikle kirkegårdene i en mere grøn retning. Men man skal samtidig være opmærksom på ikke at lade grønheden tage helt over. Maleren Bjarke Regn Svendsens fine maleri på årsskriftets forside illustrerer netop det, som er kirkegårdens særkende, og som vi skal værne om.

Svendsens maleri viser et udsnit af et italiensk gravminde med et portræt af den afdøde, en mand i jakkesæt og med et veltrimmet overskæg, og en gren med blade i forfald, og en gren, der med blade, der slynger sig hen ove stenen. Såvel den afdøde som bladene har deres plads på kirkegården.

Kirkegården er ikke et sted udelukkende præget af natur, det er også et sted, som altid vil fortælle om livet. Kirkegården er ikke skabt til glemsel, men den er stedet, hvor vi får mulighed for at erindre og huske og se spor af tidligere generationer.

Er der så plads til dette mindeaspekt på de allerede etablerede skovkirkegårde? Det er der, men udviklingen går i retning af mindre pluralisme, mindre frihed og mindre sans for det personlige mindes betydning.

En smuk septemberdag besøgte jeg sammen med et par andre i bestyrelsen Høsterkøb Kirkegård i Nordsjælland. Kirkegården er en perle. Den blev anlagt i 1932, udarbejdet af G.N. Brandt og ggl. skovrider A. Holten. Kirkegården er en bøgeskov med en række grusbelagte hovedstier og gravsteder i skovbunden. Her er mulighed for såvel kiste-, urne og fællesgravsteder.

Gravene skal følge skovens bunddække, og de pårørende må heller ikke ændre på kirkegårdens terrænforhold. I kirkegårdens vedtægt står der: "Alle gravsteder er dækket af den naturlige skovbund, som skal respekteres både i forhold til terrænform og til den naturlige skovvegetation. Det betyder, at du heller ikke må ændre på gravstedets nuværende terræn, at du ikke må placere indgangssøjler, trædesten, bænke, perlesten, knuste stenmaterialer, belægninger og lignende på gravstedet." Dog må man gerne lægge afskårne blomster ved gravstenen.

Der er en rig variation af gravstedstyper på Høsterkøb Kirke-

gård, og selv om de små natursten klæder kirkegården bedst, er der en vis charme over det mangfoldige udtryk som præger den. Det ødelægger på ingen måde det overordnede indtryk af kirkegården i bøgeskoven.

Juelsminde Skovkirkegård er en anden skovkirkegård, men den er af nyere dato, anlagt i 1994-95 efter tegnestuen Jørgen Ginnerup og I.P. Junggreen Haves tegninger. På denne kirkegårds hjemmeside bliver det fremhævet, at skovkirkegården er et stykke natur. Alligevel er der på denne kirkegård dog også plads til gravsten, dog med visse restriktioner:

”Gravminderne må kun være upoleret marksten uden sokkel, og størrelsen må ikke overstige 60 x 50 cm. Der må ikke foretages udsmykning af stenen (f.eks. fugle eller symbol i sten). Gravstederne er beregnet til højst fire urner, men der må kun anbringes én sten pr. gravsted.”

Jeg kan til nød forstå reglerne om, at der kun må vælges marksten, og at der er regler for stenedes størrelse. Men jeg finder det direkte forkert, at man i vedtægterne har sat begrænsninger på indholdet af gravmindernes inskriptioner.

Kirkegården i Olévano
af Bjarke Regn Svendsen.
Foto: Bjarke Regn Svendsen.

Sådanne regler beror formodentlig på den fejlagtige opfattelse, at skovkirkegårde skal ses som mere neutrale rum, fri af kulturelle og religiøse kendetegn.

Tanken om skovkirkegården som et neutralt rum er absurd. For hvad er et neutralt rum? Intet rum er neutralt, når et menneske gæster det og ser det med sine "egne" øjne.

Såfremt vedtægten beror på et ønske om at tage hensyn til den, der kan blive stødt over at se et kors, en fugl eller en stjerne, er det et forkert hensyn at tage. For kirkegården er en hybrid mellem natur og kultur, og kultur er aldrig neutral. Den er mangfoldig, og mangfoldigheden er en værdi, som ikke skal mindskes af hensynet til den, der bliver stødt af at se et kors.

For øjeblikket er vi i Silkeborg, hvor jeg er provst, også ved at forberede etableringen af en skovkirkegård, og her vil det indtil videre end ikke være muligt at sætte et gravminde på gravstedet. Det er, hvad Naturstyrelsen har tilladt.

Tendensen er klar, mindeaspektet har vanskeligere kår, når vi etablerer skovkirkegårde i dag. Det er ærgerligt, for skovkirkegårde skal have plads til et gravminde, hvis de skal udvikles som kirkegårde og ikke kun blive et alternativ til havet, hvor asken kan drysses ud. Skov og hav sletter de døde, mens vi på en kirkegård nøjes med at dække den døde til og dernæst giver de pårørende plads til i taknemmelighed at rejse en gravsten og forme et mindested.

Mit ønske er: Må skovkirkegårdene blive til kirkegårde med plads til både træer og mindesten, blade og symboler.